

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK
MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH USULLARI.(4-SINF O'QUVCHILARI
MISOLIDA)**

Ilmiy rahbar: Ramazonova Mohichehra Sodiqovna

Qo'qon universiteti Ta'lim kafedrasi v.b. dotsenti

mohichehraramazonova07@gmail.com

Anvarjonova Durdona Abduqodir qizi

Qo'qon universiteti Boshlang'ich ta'lim 4- kurs guruh talabasi

anvarjonovadurdona3@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada boshlang'ich sinf, xususan, 4-sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari va samarali usullari tahlil qilinadi. Tabiatni muhofaza qilish borasidagi bilim va ko'nikmalarni o'quv jarayoniga innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar hamda amaliy mashg'ulotlar orqali tatbiq etish masalalari ilmiy asoslab beriladi. Tadqiqotda 4-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ekologik tarbiyani tashkil etishda loyiha usuli, ekskursiyalar va raqamli resurslardan foydalanishning ahamiyati yoritiladi. Maqola natijalari o'quvchilarda ona tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini ta'lim tizimiga integratsiya qilish bo'yicha amaliy takliflarni taqdim etadi.*

***Kalit so'zlar:** pedagogik - psixologik xususiyatlari, ekologik madaniyat, raqamli resurslar , rivojlanish , integratsiya*

Методы развития экологической культуры у учащихся начальной школы. (На примере учеников 4-го класса).

Научный руководитель: Рамазонова Мохичехра

Содиқовна

Исполняющая обязанности доцента кафедры

mohichehramazonova07@gmail.com

Анварьонова Дурдона Абдукодир Кизи

Студентка 4-го курса кафедры начального образования

Кокандского университета

anvarjonovadurdona3@gmail.com

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические и психологические характеристики и эффективные методы формирования экологической культуры у учащихся начальной школы, в частности, в 4-м классе. Научно обоснованы вопросы внедрения знаний и навыков по охране природы в образовательный процесс посредством инновационных технологий, интерактивных методов и практических упражнений. В исследовании подчеркивается важность проектного метода, экскурсий и использования цифровых ресурсов в организации экологического образования с учетом возрастных особенностей учащихся 4-го класса. Результаты статьи содержат практические рекомендации по формированию у учащихся ответственного отношения к природе и интеграции принципов устойчивого развития в систему образования.

Ключевые слова: педагогические и психологические характеристики, экологическая культура, цифровые ресурсы, развитие, интеграция.

Methods of developing ecological culture in primary school students. (On the example of 4th grade students).

Scientific advisor: Ramazonova Mohichehra Sodiqovna

Acting associate professor of the Department of Education, Kokand University

mohichehramazonova07@gmail.com

Anvarjonova Durдона Abdukodir qizi

4th year student of the Department of Primary Education, Kokand University

anvarjonovadurdona3@gmail.com

Abstract: *This article analyzes the pedagogical and psychological characteristics and effective methods of forming an ecological culture in primary school students, in particular, in the 4th grade. The issues of introducing knowledge and skills on nature protection into the educational process through innovative technologies, interactive methods and practical exercises are scientifically substantiated. The study highlights the importance of the project method, excursions and the use of digital resources in organizing ecological education, based on the age characteristics of 4th grade students. The results of the article provide practical suggestions for forming a responsible attitude towards mother nature in students and integrating the principles of sustainable development into the education system.*

Keywords: *pedagogical - psychological characteristics, ecological culture, digital resources, development, integration.*

XXI asrda global ekologik muammolar kuchaygan bir paytda, kelajak avlodda tabiatga nisbatan sog‘lom munosabatni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Boshlang‘ich sinf davri, ayniqsa 4-sinf bosqichi, o‘quvchilarning dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlari barqarorlashadigan davr hisoblanadi. Bu yoshdagi bolalarda tabiatga nisbatan emotsional bog‘liqlik kuchli bo‘lib, ularda ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun eng qulay zamin hisoblanadi. Ekologik madaniyat — bu shunchaki tabiat haqidagi bilimlar yig‘indisi emas, balki atrof-muhitni asrashga qaratilgan mas‘uliyatli xatti-harakatlar, ko‘nikmalar va qadriyatlar majmuidir. 4-sinf "Tabiatshunoslik" va "Atrofimizdagi olam" darslarida o‘quvchilarga tabiat hodisalari, o‘simlik va hayvonot dunyosi haqida tizimli bilimlar beriladi. Biroq, an‘anaviy dars o‘tish usullari bugungi kunda o‘quvchilarning ekologik ongini to‘liq shakllantirishda yetarli bo‘lmayapti. O‘zbekiston Respublikasining "O‘zbekiston — 2030" strategiyasida ham ekologik ta‘lim va tarbiyani yangi bosqichga olib chiqish, yoshlar orasida "Yashil makon" umummilliy loyihasini keng targ‘ib qilish masalalari alohida ta‘kidlangan. Mazkur vazifalar doirasida Qo‘qon universiteti kabi oliy ta‘lim

muassasalarida tayyorlanayotgan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari zamonaviy metodik kompetensiyalarga ega bo'lishlari lozim. 4-sinf o'quvchilari (9-10 yosh) mantiqiy fikrlash shakllanayotgan, atrof-muhitdagi sabab-oqibat bog'liqliklarini anglay boshlaydigan davrda bo'ladilar. Bu bosqichda ekologik madaniyatni shakllantirish uchta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: 1. Ekologik bilim va tushunchalarni tizimlashtirish. 4-sinf "Tabiatshunoslik" darsligida "Tabiatni muhofaza qilish", "O'zbekistonning tabiiy boyliklari" kabi mavzular o'rin olgan. O'qituvchi faqat darslik bilan cheklanib qolmasdan, quyidagi innovatsion yondashuvlarni qo'llashi mumkin: "Ekologik zanjir" interaktiv o'yini: O'quvchilarga tabiatdagi o'zaro bog'liqlikni tushuntirish (masalan, agar hasharotlar yo'qolsa, qushlar bilan nima sodir bo'ladi?).

Ekologik madaniyat — bu:

tabiatga ongli munosabat,
atrof-muhitni muhofaza qilish,
chiqindilarni to'g'ri tashlash,
suv va elektrni tejash,

o'simlik va hayvonot olamini asrash kabi ko'nikmalar majmui hisoblanadi.

Hozirgi kunda atrof-muhitni asrash, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanish va ekologik muammolarning oldini olish har bir insonning muhim vazifasiga aylangan. Shu sababli ekologik tarbiya bolalik davridan, ayniqsa boshlang'ich sinflardan oqilona shakllantirilishi zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish — bu ularni tabiatni sevish, asrash, toza muhitni saqlashga o'rgatish demakdir. 4-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari, 4-sinf o'quvchilari: qiziquvchan bo'ladi, kuzatishni yaxshi ko'radi, amaliy ishlar orqali tez o'rganadi, o'yin va tajriba orqali bilimni yaxshi o'zlashtiradi. Inson jamiyat tabiatning bir bo'lak sifatida har doim ongli faoliyatni tashkil etib kelgan holda, unga bo'lgan munosabatini ratsional yondashuv asosida amalga oshirgan. Shu nuqtai nazardan "ekologik madaniyat" tushunchasi muomalaga kiritilib, inson va tabiat munosabatlari inson omillari asosida qaror topgan. Bu esa o'quvchi ruhiyati, tabiat

go'zalligi bilan hamohang barqarorlik kasb etishini allaqachon anglab yetganligidan dalolat beradi. Ekologik madaniyatning asosiy xususiyatlaridan biri, tabiiy munosabatlarga inson aralashuvi salbiy oqibatlariga olib kelishini oldindan bashorat qilish imkoniyatini yuzaga keltirgan. Ekologik madaniyatni o'zlashtirgan o'quvchi o'z faoliyatini atrof-muhitni oqilona boshqarish talablariga bo'ysundiradi, atrof-muhitni yaxshilash to'g'risida g'amxo'rlik qiladi, uning yo'q qilinishiga va ifloslanishiga yo'l qo'ymaydi hamda atrof-muhitga inson tomonidan yetkaziladigan zararlarni kamaytirish borasida zarur ishlarni amalga oshiradi. Albatta bu jarayon inson salomatligi va psixikasiga ijobiy ta'sir ko'rsatib qolmasdan, boshqalarni ham bu borada sog'lom fikr yuritishga undaydi.

Vazifalar: boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologiya, tabiiy resurslar, iqlim o'zgarishi va tabiatni asrab-avaylash kabi mavzularda bilim berish; tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabat shakllantirish; o'quvchilarda ekologik mas'uliyat hissini rivojlantirish, ularni tabiat va uning resurslariga ehtiyotkorlik bilan yondashishga o'rgatish; yashil madaniyatni rivojlantirish; o'quvchilarni qayta ishlash, chiqindilarni ajratish, suv va energiya resurslarini tejash kabi yashil texnologiyalarni joriy etish va ularga oid odatlarni shakllantirish; atrof-muhitni asrab-avaylash faoliyatlarini rag'batlantirish; o'quvchilarni ekologik loyihalar va tashabbuslarda ishtirok etishga, shuningdek, tabiatni asrab-avaylash uchun amaliy tadbirlarni o'tkazishga undash. Tadqiqot va kuzatish faoliyatlarini o'tkazish: o'quvchilarni tabiatda o'rganish va ekologik muammolarni tahlil qilishga jalb qilish, shuningdek, o'zlari kuzatgan ekologik holatlar haqida mulohaza yuritishga rag'batlantirish. Ekologik madaniyatni o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikda rivojlantirish: o'quvchilarni ekologik madaniyatni nafaqat maktabda, balki oilada ham qo'llab-quvvatlashga o'rgatish. Bu maqsadlar vazifalar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirishga, ularni barqaror rivojlanishga o'rgatishga yordam beradi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi kunga qadar atrof-muhitning insonga psixologik ta'siri kam miqdorda ajratilgan. Eng avvalo tabiiy muhitning o'zgarishi bevosita inson, uning psixologiyasi, xulq-atvori, xarakter

xususiyati, tafakkur tarzi, yon atrofni idrok qilishi, qolaversa fiziologiyasida ham o'zining ta'sirini ko'rsatishi bilan ahamiyatlidir. O'quvchilarning ekologik ongini shakllantirish – tabiatni, uni himoya qiladigan va qadrlaydigan insonlarga nisbatan ongli ravishda to'g'ri munosabatni shakllantirish asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Tabiatning bir qismi sifatida o'ziga nisbatan munosabat, hayot va sog'liqqa qadr hamda ularning atrof-muhit holatiga bog'liqligini anglash, tabiat bilan konstruktiv munosabatda bo'lish ko'nikmasini shakllantiradi. Bu jarayonni yanada mustahkamlash uchun yoshlarda mehnat munosabati, tabiiy psixologik omillardan maqsadli foydalanish zarur. Buning uchun eng avvalo mehnat faoliyatini to'g'ri tizimlashtirish, yoshlar mustaqil ravishda, ichki istak va xohish bilan hayvonlarni boqish, o'simliklarni parvarish qilish hamda ulardan estetik zavq olish kabi sifatlarni shakllantirish asosida hissiy va irodaviy fazilatlarini yuksaltirish lozim. Bu o'z navbatida jamiyat yoshlaridagi ekologik madaniyatni yanada mustahkamlaydi hamda ishonchni shakllantirishga olib keladi. O'quvchi yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish masalasining naqadar muhimligini e'tirof etgan holda ta'kidlash mumkinki, bunday davra suhbatlari, munozaralar, ommaviy axborot vositalari, radio yoki televidenie orqali namoyish qilinishi va o'quvchilarning keng muhokamasiga qo'yilishi yaxshi natijalarni beradi. O'quvchilar mustaqil faoliyat davomida ko'proq statistik ma'lumotlar to'playdi, ya'ni ilmiy-ommabop adabiyotlar va ekologiyaga manbalarni umumlashtiradi. Shu bilan birga, o'quvchilar dunyo miqyosida ekologik muammolarning o'rganilishi, ekologik tarbiya borasida olib borilayotgan ishlar qanday yo'lga qo'yilganligi bilan tanishish maqsadida ko'plab ma'lumotlarni biladi va ish tajribalarini qiyosiy tahlil qiladi. Ekologik

fojialarning oldini olishning birdan-bir yo'li – tabiatni muhofaza qilish, barcha tabiiy boyliklarimizdan oqilona foydalanishdir. Ammo har bir inson qalbida ekologik madaniyatni shakllantirmay turib, bu borada kutilgan natijalarga erishish qiyin. Yoshlar ongiga tabiatning o'z qonun-qoidalari mavjudligi, tabiatdagi barcha hodisalar o'zaro bir-biri bilan bog'liqligi, umuman, insonning tabiatga to'g'ri munosabatda bo'lishi lozimligi haqidagi tasavvurlarni singdirish, shubhasiz muhim

ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda, Vatanimiz tarixi va madaniyati, qadimiy urf-odatlarimizni har tomonlama o'rganishga e'tibor kuchayadi. Ta'lim islohotlari ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari, tadqiqotchilar va olimlarimiz uchun ulkan imkoniyatlarni vujudga keltiradi. Bu o'z navbatida, o'quvchilarga ekologik rivojlanish, uning mazmun-mohiyati, ahamiyati, shuningdek, mazkur fanni rivojlantirishning zarurligini, amalga oshirilayotgan islohotlar, yaratilayotgan yangiliklar, fan-texnika yutuqlari, ekologik rivojlanishlar asosida tushuntirish muhimligini ko'rsatadi. Chunki o'quvchilar bugungi kunda yoshlarga yaratilayotgan e'tiborning o'zigacha yetishi va uni obyektiv baholashi, mustaqil sharoitda ekologik tarbiya bilan bog'liq muammolarni o'rganish va uy yechimini topish masalalarining zaruriyati to'g'ri va haqqoniy anglab yetishi hamda kelajakka ishonch hosil qilish uchun ularda ekologik madaniyatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan oladigan bo'lsak, ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etuvchi asosiy tushunchalarning mazmun-mohiyatini va ahamiyatini asosiy va aniq tarzda o'quvchilarga yetkazib berilishi ular mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, ularning bugungi kundagi ijobiy natijalari va ularning ahamiyati, ijtimoiy-ekologik rivojlanishlar bo'yicha ijobiy tasavvurlar shakllantirish bilan bir qatorda, o'quvchilarda e'tiqod va sadoqat, umuminsoniy qadriyatlar va milliy urf-odatlarga hurmat, vatanparvarlik va insonparvarlik va kelajakka ishonch tuyg'ularini shakllantiradi.

Boshlang'ich sinflarda ekologik ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishga, xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqimiz odat, tenglik, halol mehnatsevarlik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrab-avaylab asrab kelgani, O'zbekistonning yangilanishining oliy maqsadi ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zamonamiz tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishining kamol topishiga erishish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish. Shuni alohida ta'kidlash joizki, "tabiat-inson" va "insoniyat-ekologiya" muammosini o'rganadigan fanlar tizimida psixologiya va

pedagogika alohida o‘rin tutadi. Bu borada shaxsning ekologik ongi va ekologik ta’lim-tarbiya tizimini shakllantirishning zamonaviy konsepsiyasini ishlab chiqish muhim masalalardan. Ushbu konsepsiya asosida shaxsda hissiy bilish, amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirish, faollikni maqsadga yo‘naltirilganligi, insoniy tamoyillarga sodiqlik, ijtimoiylashuvning yuzaga kelishi va faoliyat turi bilan almashishi kabi ustuvor parametrlarni qaror toptirish lozim.

Ta’lim-tarbiya jarayonida atrof-muhit va o‘quvchi shaxsini qaror toptirishning madaniy va sinergetik yondashuvlari, tabiatga muvofiq tamoyillar asosida tashkil topgan ekologik madaniyatning falsafiy-madaniy, psixologik-pedagogik asoslarini aniqlash va bu borada nostandart takliflarni berish o‘quvchilar tabiiy hududlarni muhofaza qilish hamda ekologik tarbiyaning zamonaviy kompleks metodologiyasi sifatida e’tirof etilishi mumkin. Tabiatning va jamiyatning rivojlanish qonuniyatlarini anglab etgan holda o‘z mustaqil kasbiy faoliyatini tashkil etish, inson faoliyati ta’sirining yaqin va uzoq kelajakdagi oqibatlarini inobatga olish, texnik vositalardan oqilona va ratsional foydalanish, ekologik siyosat, tabiiy olam komponentlari, tabiiy va antropogen obyektlar, tabiiy kompleks, tabiiy ekologik tizim va ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof-muhit va insonga ko‘rsatilgan ekologik zararlarni belgilash va hisoblash, ekologik madaniyatni ta’minlovchi innovatsion holatlar bo‘yicha bilim, ko‘nikma, malaka, axloq va tafakkurga ega bo‘lishlari taqozo etiladi. Buning uchun esa ekologik ta’limning mukammal tizimini ishlab chiqish va ta’lim tizimiga joriy etish darkor. Ekologik ta’lim-tarbiya qanchalik erta berila boshlasa shunchalik ijobiy samarali bo‘ladi. Oila, ta’lim muassasalari va boshqa sohalarda ekologik tafakkur, ekologik ong va ekologik madaniyat uzluksiz tarzda shakllantirilib borilishi zarur. Buning uchun har bir o‘qituvchi eng avvalo, ekologik ong, ekologik tarbiya va ekologik madaniyat tushunchalarini o‘quvchi yoshlariga singdira olishi lozim. Bu munosabat mohiyatini kichik yoshdagi o‘quvchilar ongiga etkaza olish, ularning tabiatga bo‘lgan munosabatini to‘g‘ri ravishda amalga oshira bilishga o‘rgatish ekologik ta’limning asosiy negizi tashkil qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ |

REFERENCES

Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta‘limda ekologik xavfsizlik madaniyatini takomillashtirish muammolari. Ilmiy-uslubiy jurnal. №2, ISSN 2181-7138, Nukus – 2022. – B. 93–97.

Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich sinflarda fanlararo ekologik tarbiya. Zamonaviy ta‘lim. – 2018. – 11-son. – B. 53–58.

Shermatova U. (2024). Ecological education in primary classes formation of pedagogical conditions of development. World Bulletin of Social Sciences, 3, 49–53.

SHERMATOVA U. (2024). Ecological Education Teaching in Primary Class Methodology. Pedagogical Cluster Journal of Pedagogical Developments, 2(4), 97–105.

Uljamol Shermatova. (2023). Development of Ecological Education in Primary Class. Open Access Repository, 9(10), 125–157.

Shermatova U. (2020). The Light of the Nights Without a Day. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, Vol. 8(4).

Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta‘limda ekologik xavfsizlik madaniyatini takomillashtirish muammolari. Ilmiy-metodik jurnal. №2, ISSN 2181-7138, Nukus – 2022. – B. 93–97.